

Úvodem k příspěvku Jaroslava Šnobl

Autor následující stati Příspěvek k problematice vývoje průmyslové sociologie a psychologie v Československu Jaroslav Šnobl vyslovuje požadavek, aby se nedílnou součástí budování průmyslové sociologie a rozvíjení sociologického a psychologického výzkumu v oblasti ekonomického řízení v naší zemi stalo kritické hodnocení teoretických a praktických zkušeností z oboru sociologie průmyslu, které byly u nás nashromážděny v letech 1946 až 1965.

Požadavek historického studia tohoto problému je oprávněný. Nepůjde však jen o období uváděné Jaroslavem Šnoblem (přičemž jeho časové určení bude vyžadovat korekce proto, že v něm zaniká zlom ve vývoji naší sociologie na konci 40. let), ale také o etapu meziválečnou. Dokonce je možno říci, že bez komparativního studia vývojové problematiky průmyslové sociologie z let před druhou světovou válkou a z období let 1945–1948 bychom se ochuzovali o možnost přesněji vystihnout specifické rysy, kterých sociologie průmyslu a průmyslového podniku u nás nabývala ve společenské skutečnosti kvalitativně nového rázu, podmíněné podstatnými politickými a ekonomickými převraty pokvětnové éry. Dnes, kdy v mnoha socialistických zemích a také u nás se diskutuje o socialistickém modelu humanizace a racionalizace lidské práce, můžeme mnoho cenného pro tvorbu takového modelu vyzískat právě zmíněným komparativním studiem.

V meziválečném období jsou tendence prosadit psychologické a sociologické přístupy do československé průmyslové praxe přímo spojeny s kapitalistickou racionalizací. A to tak, že tyto přístupy měly přispívat k řešení „dělnické otázky“, znovu zjitřeně jednostrannými technickými anebo dokonce jen organizačními a v pravém slova smyslu protisociálními metodami racionalizace, jichž československá buržoazie

používala. Je příznačné, že koncem 20. let se u nás přimlouvají za využívání psychologických a sociologických poznatků ve výrobě nejen prozíraví podnikatelé, představitelé „nového hospodářského ducha“ a na americkém „scientific management“ poučení vědečtí a techničtí organizátoři práce (Stanislav Špaček, Václav Veruňák a jiní), ale také teoretici čs. sociální demokracie, kteří přistupují k dělnické otázce jako k sociálnímu problému a chtějí dosáhnout vyrovnání zájmu podnikatelů a dělníků tím, že podnikatelé budou pomocí poznatků sociologie a psychologie odstraňovat nejhrubší závady v zacházení s „lidským činitelem“ ve výrobě (Theodor Pistorius, Václav Stočes a další). Tito lidé nabádali podnikatele, aby si osvojili znalosti psychologie, fyziologie a sociologie práce alespoň v takové míře, jako ovládají problémy technické, organizační a obchodní, a to nikoliv z jakýchsi altruistických pohnutek, ale z důvodů ryze ekonomických.

Po druhé světové válce vycházejí sociologové, kteří se počinají zabývat sociologií průmyslu a podniku, z jiných představ. Zdůrazňují hluboké změny, k nimž došlo v postavení průmyslových podniků znárodněním průmyslu a novými politickými poměry. Snaží se formulovat funkci socialistického průmyslového podniku jako jednotky nejen výrobní a ekonomické, ale jako významného společenského prostředí. V tomto prostředí se člověk má dále utvářet a rozvíjet a má se v něm cítit nejen jako pasivní článek výrobního procesu, ale jako aktivní a vlivný činitel, zasahující do veškerého dění podniku. Sociologie průmyslu a průmyslového podniku se měla rozvíjet proto, aby již na bázi nových výrobních a společenských vztahů pomáhala naplnit humanizační poslání socialistických průmyslových podniků. Vedle psychologie měla sociologie průmyslu a průmyslového podniku plnit dvojedinou funkci: přispívat v nedílné jednotě k dosahování rentability socialis-

tického podniku a rozvoje lidské osobnosti.

Právě k těm sociologům průmyslu a průmyslového podniku, kteří v nových politických a společenských podmínkách po roce 1945 promýšleli úkoly této vědní disciplíny a zaváděli ji do průmyslové praxe, náležel autor naší stati Jaroslav Š n o b l. Od roku 1946 stál v čele oddělení sociologického výzkumu na bývalém generálním ředitelství Čs. hutí, organizoval zde výzkumnou práci v úzké spojitosti s praktickými potřebami sociálně politické práce v hutním sektoru, popularizoval sociologii průmyslu a jako přednášející i organizátor se zasloužil o přípravu řady vedoucích hospodářských pracovníků ve vědních disciplínách, jejichž předmětem je „lidský činitel“ ve výrobě. Jeho nejobsažnější publikovanou statí z té doby je studie Sociologický výzkum a vnitřní nábor v podniku (časopis Sociologie a sociální problémy č. 2–3, r. 1947). Myšlenky zde obsažené pak popularizoval a zčásti doplňoval nebo zpřesňoval například v článcích Význam sociologického výzkumu (časopis Průmyslový věstník č. 40, r. 1947) a Plánování vnitřního náboru v podniku (časopis Průmyslový věstník č. 49, r. 1947). V roce 1948 psal rukopis větší studie Sociálně politická práce a vnitřní nábor

v podniku, k jejímuž knižnímu vydání však již nedošlo.

Pro uši sociologa dnes zní nezvykle termín „vnitřní nábor“, s nímž se setkáváme ve Šnoblových publikacích. Pod tímto názvem se skrývá zajímavá koncepce úpravy průmyslových vztahů, vycházející z rozboru integrujících a dezintegrujících sil působících v pracovních skupinách a ve vztahu jedince a skupin. Tyto síly Jaroslav Šnobl analyzoval a propracoval celý systém prostředků masové politického působení, jimiž je možno chování lidí a vztahy mezi lidmi ovlivňovat (odtud pojem „vnitřní nábor“).

Také v 50. letech, která nebyla rozvoji marxistické sociologie příznivá, Jaroslav Šnobl zůstal věren svému zájmu o lidské a společenské otázky průmyslové práce a věnoval se průzkumu a plánování pracovních sil, sociálních zařízení a bytové výstavby v hutním sektoru. V posledních letech nového rozmachu marxistické sociologie v naší zemi se podílel na obnově sociologické činnosti v těžkém průmyslu. Nedávno odešel na odpočinek, avšak jeho zájem o obor, který se stal jeho koníčkem, neustává a projevuje se v praktické spolupráci na různých vědeckých úkolech.

Vladimír Čech